Financial sustainability of financial safety net and particularly of the deposit insurance systems and investors compensation funds

(in Bulgarian)

Diyana MITEVA-BONCHEVA,

University of National and World Economy, Bulgaria

Abstract: *The financial safety net is one of the state's tools to limit some of the undesired outcomes of financial markets turmoil regarding failure of investment institutions which sometimes leads to loss of clients' assets and nevertheless to loss of confidence. We can differentiate the financial safety net in three main segments of the financial sector - banking, capital and social insurance market. From the point of providing stability in the financial sector it could be better to use the term "financial system security".*

The purpose of the financial safety net is generally to lower the risk of losses not only for the financial institutions but also for their clients. Most often the term "Financial safety net" is associated with the banking sector including three components: 1) regulation and supervision of the banking system; 2) the central bank as a lender of last resort and 3) deposit insurance. The other two markets have no lender of last resort, but first two components are at place – the legal framework requirements and the investor protection institutions, where the latter guarantee investor claims in a case of financial intermediary default. On the capital market such institutions are investor compensation schemes, which protect investors in financial instruments.

The paper observes and investigates the factors that impact the financial sustainability of the financial safety net participants as it is considered to be a key element for financial sustainability of countries.

Key words: *deposit insurance, investor compensation, sustainability, regulation.*

JEL codes: *G18, G21, G28.*

Финансова устойчивост на мрежата за финансова сигурност и в частност на фондовете за гарантиране на влоговете в банките и на фондовете за компенсиране на инвеститорите

Дияна МИТЕВА-БОНЧЕВА

Университет за национално и световно стопанство, България

Резюме: *Мрежата за финансова сигурност е един от инструментите, чрез които държавата е намерила начин да се ограничат нежеланите ефекти от сътресенията на финансовите пазари, изразяващи се във фалити, загуба на активи и не на последно място загуба на доверие. Може да разграничим мрежата за финансова сигурност в трите главни сегмента на финансовия сектор - банковия, капиталовия и застрахователния пазар. От гледна точка осигуряване стабилността на финансовия сектор може да се използва изразът „система за финансова сигурност".*

Предназначението на мрежата за финансова сигурност е да се намалят рисковете от загуби, както за самите институции, така и за техните клиенти. Най-често понятието „мрежа за финансова сигурност" се асоциира с банковия сектор, като то включва три компонента: 1) регулирането и надзора на банковата система; 2) централната банка като кредитор от последна инстанция и 3) защитата на депозитите. На останалите пазари отсъства кредитор от последна инстанция, но присъстват другите два компонента - разпоредбите на нормативната рамка и институциите за защита на клиентите, които гарантират техните вземания, в случай на несъстоятелност на финансовия посредник. На капиталовия пазар към защитните институции се отнасят схемите за компенсиране на инвеститорите.

Настоящият доклад разглежда и изследва факторите, които влияят върху финансовата устойчивост на мрежата за финансова сигурност, тъй като се приема че тя има ключова роля за финансовата устойчивост на страните като цяло.

Ключови думи: *защита на депозитите, защита на инвеститорите, устойчивост, регулации.*

JEL код: *G18, G21, G28.*

Въведение

Мрежата за финансова сигурност е един от инструментите, чрез които държавата е намерила начин да се ограничат нежеланите ефекти от сътресенията на финансовите пазари, изразяващи се във фалити, загуба на активи и не на последно място загуба на доверие. Понятието „мрежа за финансова сигурност“ се употребява понякога с различно съдържание. Поради широкото му приложение в трите главни сегмента на финансовия сектор (банковия, капиталовия и застрахователния пазар), може би е по-точно да се говори за мрежи за финансова сигурност в тези области. От гледна точка осигуряване стабилността на финансовия сектор може да се използва изразът „система за финансова сигурност”.

Предназначението на мрежата за финансова сигурност е да се намалят рисковете от загуби, както за самите институции, така и за техните клиенти. Най-често понятието „мрежа за финансова сигурност“ се асоциира с банковия сектор, като то включва три компонента: 1) регулирането и надзора на банковата система; 2) централната банка като кредитор от последна инстанция и 3) защитата на депозитите. На останалите пазари отсъства кредитор от последна инстанция, но присъстват другите два компонента - разпоредбите на нормативната рамка и институциите за защита на клиентите, които гарантират техните вземания, в случай на несъстоятелност на финансовия посредник. На капиталовия пазар към защитните институции се отнасят схемите за компенсиране на инвеститорите. В застрахователния сектор такива схеми за защита има, но те са по-малко на брой и все още не са задължителни в ЕС - в България такава схема е обезпечителният фонд, който се администрира от гаранционния фонд „Гражданска отговорност” и който гарантира вземанията на потребители на застрахователни услуги при несъстоятелност на застраховател. В някои страни членки на ЕС са създадени защитни схеми в областта на пенсионното осигуряване, но те са насочени към гарантиране получаването на определена доходност от инвестициите на пенсионните дружества.

Съществуването на посочените по-горе схеми се оспорва от някои икономисти, защитаващи тезата за ненамеса на държавата в пазарните отношения. Противопоставянето се аргументира с разходите, които тези схеми налагат, от една страна, и от друга, с моралния риск, който се създава и който отслабва или премахва пазарния натиск и пазарната дисциплина.

В областта на капиталовия пазар, през 1970 г. в САЩ е основана Корпорацията за защита на инвеститорите в ценни книжа (Securities Investor Protection Corporation). От тогава досега значителен брой държави последваха примера на САЩ и също създадоха схеми за компенсиране на инвеститорите във финансови инструменти като особено активно тези процеси се развиват през първото десетилетие на 21 век. Все още има много държави обаче, в които не са изградени такива структури. От друга страна, съществуващите схеми се различават значително по обхват, лимит на компенсация и структура. С развитието на финансовите пазари се променят пазарните условия, нормативната уредба и движението на инвестициите. Глобализацията също повлиява значително финансовата среда и финансовата инфраструктура в национален и световен мащаб. Същевременно неизбежна е еволюцията и развитието на системата за финансова сигурност, като особено предизвикателство се оказват схемите за защита на депозитите и схемите за защита на инвеститорите във финансови инструменти. В последните 2 години се наблюдава развитие на тези системи в насока увеличаване на отговорностите и правомощията им при преструктуриране и възстановяване на кредитни институции и инвестиционни фирми. В тази нова функция на системите се въвежда нов тип защита, целяща да предотврати евентуално затваряне на дадена финансова институция, като по този начин самата институция се спаси, но също и да се похарчат по-малко ресурси, отколкото при алтернативата да се изплащат компенсации при фалит.

В редица научни изследвания, занимаващи се с ролята на гарантирането на депозитите, се доказва, че при липса на добра институционална среда, която не само да налага регулации, но и да следи за тяхното спазване, наличието на защитни схеми, особено в банковия сектор, увеличава моралния риск и може да има силно негативен ефект върху банковата стабилност, водещ дори до банкови и финансови кризи. Открива се обаче и обратната зависимост, а именно, че защитата на инвеститорите и особено на вложителите в банките е необходима и има положително влияние върху стабилността на сектора в държави, където действа ефективен финансов надзор. Проблем остава моралният риск при защитата на депозитите и съответните ефекти от него.

Финансова устойчивост

Като основен проблем, засягащ функционирането и стабилността на мрежата за финансова сигурност, разглеждайки нейните компоненти за защита на вложителите и

защита на инвеститорите във финансови инструменти, може да се посочи устойчивостта на тези системи по отношение на финансирането им.

Този проблем е последователно обвързан с размера на осигуряваната защита от съответните схеми (лимита на компенсация), делът на защитените инвеститори, с начина на определянето на вноските, които да се набират от участниците в тях и не на последно място нивото от необходими ресурси за изплащане на компенсации. Тези четири елемента са представени на Фигура 1.

Фиг. 1

Елементи на финансовата устойчивост в мрежата за финансова сигурност

Посочените четири проблема са обвързани по следния начин:

- **Лимитът на защита** определя от една страна процентът на защитените инвеститори, а от друга размера на плащанията за компенсации. Т.е. той е много важен за устойчивостта на мрежата, защото ако е твърде висок би довел до големи компенсации, които да застрашат финансовата стабилност на схемите, а от друга страна, ако е твърде нисък може да предизвика по-малко доверие и нестабилност при финансови кризи. Има и трети фактор, който обикновено не се взима предвид – по принцип създаването на схемите за защита на инвеститорите е с цел да се противопостави на масовото изтегляне на средства от финансовите

институции. В тази връзка лимитът на компенсация следва да бъде този праг, над който, ако средствата бъдат изтеглени, стабилността на финансовата институция не би била засегната, т.е. ако инвеститори с активи на сума над лимита на защита ги изтеглят от затруднената институция, то това да не повлияе на нейната стабилност. Тук обаче значение има не само броят на не напълно защитените инвеститор, но и обема на техните средства. Този въпрос ще бъде засегнат по-подробно по-нататък.

- Един от индикаторите за оценка на лимита на компенсация е БВП и по точно, чрез съотношението: сума на лимита към БВП на глава от населението. По препоръки на МВФ това съотношение трябва да бъде между 1 и 2. Според икономистите държавите, в които сумата на покритие е четири или повече пъти по-голяма от БВП на глава от населението, са 5 пъти по-предразположени към банкови кризи, отколкото държави, в които това отношение е под единица. На Фигура 2 е представен БВП на глава от населението и отношението на лимита на защита на влоговете към БВП за 2015 г.

Фиг. 2

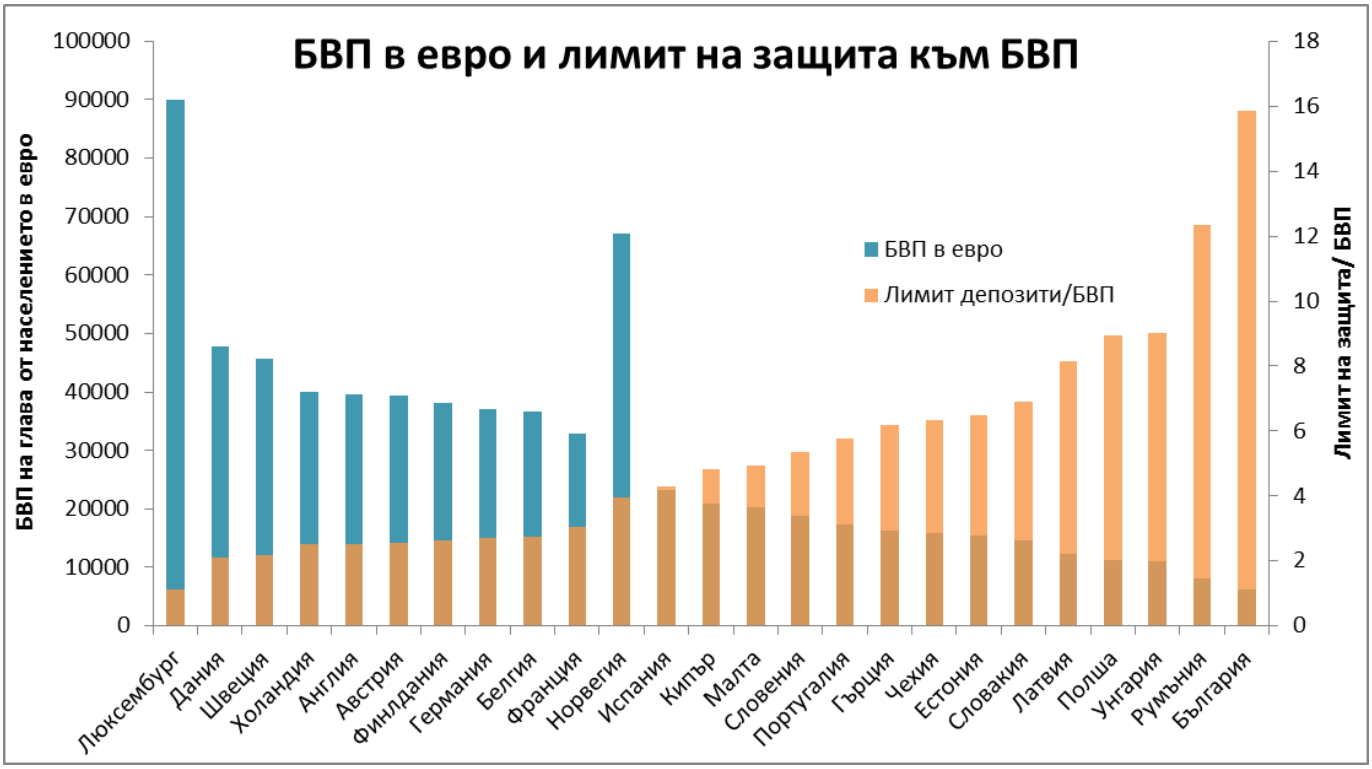

Източник: *по данни от Евростат и схемите за защита на влоговете в ЕС.*

В Приложение 1 е представена и информацията в табличен вид.

Единствено Люксембург е с индикатор под 2, доближаващ се до 1. България е с най-голям стойност на индикатора – над 15. Единадесет страни са с индикатор над 5.

За България

Личи си по този индикатор, че лимитът е твърде завишен. Този факт ще коментираме по-нататък при модела за устойчиво финансиране на схемите. Хипотезата е, че ако не бе толкова висок, плащанията по компенсациите за клиентите на КТБ щяха да са на значително по-ниска сума, което щеше да е по-благоприятно за схемата в по-дългосрочен план от гледна точка на нейното финансиране. Сам по себе си този индикатор не е достатъчен, за да се направят изводи и заключения. Нека погледнем, как стоят нещата в България.

Проблемът за лимита на компенсация е подробно разгледан в предишни изследвания, като се доказва, че в рамките на България поставеното ниво от 100000 евро е много високо, повече отколкото е необходимо за целите на мрежата за финансова сигурност.[1] На Фигура 3 е представен делът на депозитите на домакинствата в размер до 20 000 евро, колкото бе и лимитът преди 2010 г.

Фиг. 3

Обем на депозитите на домакинствата до 20 000 евро.

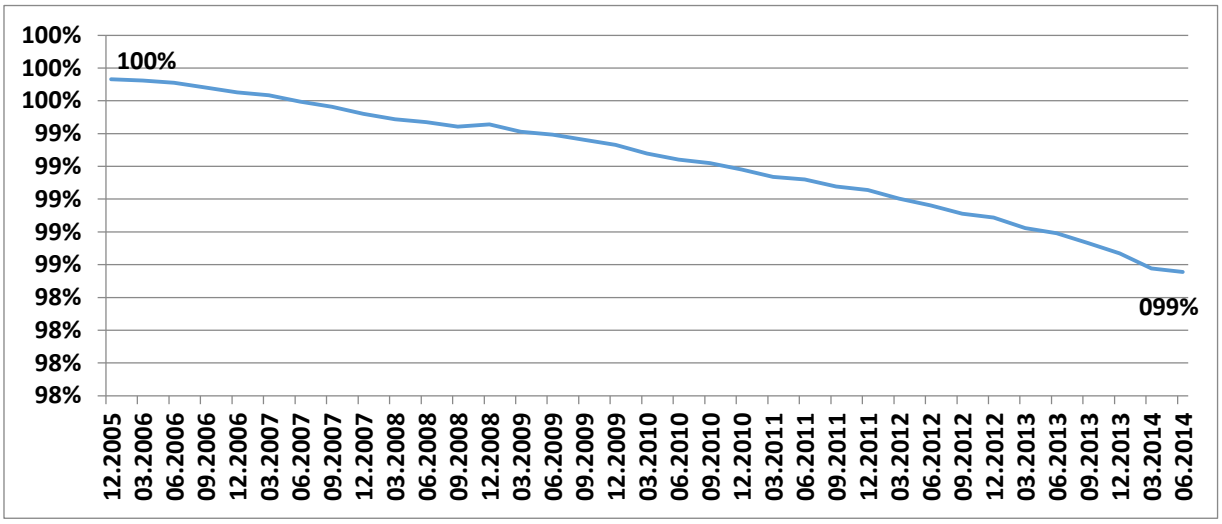

Източник: информация от сайта на БНБ.

[1] Виж Митева, Д. THE CONTEMPORARY DEPOSIT INSURANCE THROUGH THE PERSPECTIVE OF BANK RESOLUTION AND MORAL HAZARD, Economic Alternatives Journal, Issue 1, 2015.

Вижда се, че едва 1,5% са депозитите на домакинствата на обща сума над 20 000 евро.

Анализ на депозитите в България

На следващите две таблици е дадена информация за депозитите по групи и по размер към септември 2016 г.

Интересно е да се види, че в обхвата на защита до 100 хил. евро попадат 98% от депозитите на нефинансовите предприятия и 99,9% от депозитите на домакинствата или почти 100 % от депозитите. Разбира се, тук следва да се изключат тези, които не подлежат на защита, съгласно законодателството, т.е. евентуално горните проценти биха могли да нараснат. Вижда се, че един лимит от 50 хил. лв. би покрил 93% от депозитите на нефинансовите предприятия и почти 99% от депозитите на домакинствата, което е значително покритие. Тези данни недвусмилено показват, че лимитът от 100 хил. евро за България е твърде висок.

Таблица 1. Депозити на нефинансови предприятия към 9.2016 г. в България

Нефинансови предприятия					
	Депозити хил. лв.	**Дял**	**Среден размер на депозита в групата (деп./брой)**	**Брой депозити**	**Дял**
до 40000 лв.	1,526,659	8%	2840	537,594	92%
от 40 хил. до 50 хил.	272,196	1%	44828	6,072	1%
от 50 хил. до 100 хил.	1,082,432	6%	70882	15,271	3%
от 100 хил. до 200 хил.	1,652,477	9%	144954	11,400	2%
над 200 хил.	14,051,840	76%	1077182	13,045	2%
Общо	18,585,604	1		583,382	100%

Източник: по данни от БНБ към 09.2016 г.

Таблица 2. Депозити на домакинства към 9.2016 г. в България

Домакинства					
	Депозити хил. лв.	**Дял**	**Среден размер на депозита в групата (деп./брой)**	**Брой депозити**	**Дял**
до 40000 лв.	24,532,441	56%	2411	10,174,771	98%
от 40 хил. до 50 хил.	2,367,111	5%	44480	53,218	1%
от 50 хил. до 100 хил.	6,810,600	16%	68534	99,376	1%
от 100 хил. до 200 хил.	5,725,488	13%	140506	40,749	0,4%
над 200 хил.	4,397,000	10%	512471	8,580	0,1%
Общо	**43,832,640**	**1**		**10,376,694**	**100,0%**

Източник: по данни от БНБ към 09.2016 г.

Интересна е и друга информация, а именно средната сума на депозитите по групи, като за домакинствата до 40 хил. лв. спестявания, средно е 2411 лв., а за предприятията е 2840 лв. Доста ниски суми в сравнение с лимита. Т.е. лимитът от 100 000 евро е 81 пъти по-висок от средната сума на спестявания на 98% от домакинствата.

Ясно е, че този лимит е много висок, въпросът е какъв да бъде, така че от една страна да са доволни спестителите, а от друга да се запази стабилността и доверието в банковата система. Ако се спази схващането, че над 5 съотношение лимит/БВП на гл. н. е показател за кризи, то може да се приложи то да е около 5 или около 30000 евро лимит на защита е съвсем удачен за България, покриващ над 99% от вложителите (домакинства).

Този въпрос ще бъде последователно разглеждан по-нататък.

Устойчиво финансиране на схемите

Има различни подходи за оценка на потенциалните плащания по компенсации. Тук ще бъде използван част от подхода, разработен в дисертационен труд на тема „*Развитие на схемите за защита на инвеститорите във финансови инструменти и граници на защитата*“, защитен през 2013 г.[2]По-същество примерните данни от модела са за схемите за защита на инвеститорите във финансови инструменти, но самият модел е напълно приложим и за схемите за защита на депозитите. Единствената разлика би била в начина по определяне на потенциалните компенсации. Докато при схемите за защита на инвеститорите във финансови инструмент по-рядко се събира информация за клиентските активи, поради което се налага формирането на приближения за изчисления на потенциалните плащания по компенсации, при банковите институции данните са регулярни и с точност се знае величината на потенциалните плащания, което отхвърля нуждата от допълнително сметки.

В краткосрочен период до една година би могло да се прогнозира сумата на потенциалните компенсации, както и размерът на вноските на участниците в една схема. Обикновено честота на фалитите е малка, с изключение на някои схеми като английската, където има по-няколко десетки фалита на година. Не малко схеми все още не са изпитали нито един случай на компенсации, а други са били задействани, но рядко. Това ни дава основание, да смятаме, че в краткосрочен период стабилно състояние на една схема би било това ниво на финансиране, което може да гарантира изплащане на компенсации на клиентите на средно голям участник (т.е. без най-

[2] Митева Д., РАЗВИТИЕ НА СХЕМИТЕ ЗА ЗАЩИТА НА ИНВЕСТИТОРИТЕ ВЪВ ФИНАНСОВИ ИНСТРУМЕНТИ И ГРАНИЦИ НА ЗАЩИТАТА, Дисертационен труд, 2013 г., УНСС. С. 129-158.

големите случаи, т.н. твърде големи). Ако дълго време не е имало случаи за изплащане на компенсации, могат да се събират средства, които да бъдат достатъчни дори и за покриване на някои от най-големите случи, което зависи много от разпределението на клиентите и техните активи. По принцип е трудно да се поддържат средства, които да бъдат достатъчно за покриване на плащания по най-големите фалити, какъвто бе случаят и с КТБ в България. Не само, че е трудно, но не е и препоръчително, толкова голяма сума да бъде задържана, вместо да циркулира в икономиката и да носи добавена стойност. Тук опираме отново до същността и първоначалната идея за създаване на схемите за защита- да имат психологически ефект върху инвеститорите, като ги възпират от масово теглене на вложения в във финансови активи при нестабилност на финансовите пазари.

Трябва да се отбележи, че е възможно експозицията на една схема към участника, имащ най-голям пазарен дял, да не е най-голямата, защото тази експозиция зависи от частта на защитените клиентски активи към общата сума на управляваните от него активи, а също и от броя на клиентите, имащи активи в размери над лимита на предоставяната компенсация. Т.е. потенциалните компенсации не зависят единствено от общата сума на държаните клиентски активи, но също и от размера на активите на отделните клиенти, които подлежат на компенсация. Така може да се случи експозицията към най-големия участник на пазара да не е най-голяма, а дори да попада в обхвата на възможностите на схемата да покрие евентуалните задължения.

Установяването на минимално ниво на разполагаемите ресурси е много важен момент, защото от него зависи краткосрочната стабилност на схемата и способността й бързо да изплати дължимите суми. Поради това е добре да се търси величина, която е максимално близка до вероятността за изплащане на компенсации.

Колкото по-голяма е вероятността да се посрещне случай на изплащане на компенсации, толкова по-стабилна ще бъде една схема. За добро финансово обезпечение е добре да имаме поне 95% вероятност. В повечето случаи в останалите 5% се крие рискът да фалира някоя от най-големите компании, което е по-малко възможно, тъй като по-големите компании се предполага, че се управляват по-добре, имат по-големи буфери (капиталови резерви) и са по-малко зависими от отделните клиенти, а също би трябвало да подлежат и на по-строг контрол, макар че по-сложните

компании са по-трудни за надзор и понякога по-лесно биха прикрили нередности в сравнение с по-малките инвестиционни фирми.

Обобщение: Може да обобщим, че от нивото на стабилност, което си поставя за цел управлението на една схема, може да се установи минимално ниво на разполагаемите ресурси, под което средствата на схемата не трябва да падат. Също така, може да се изчисли и процентът на покритие на наличните ресурси спрямо потенциалните плащания за компенсация. В случай, че нивото на сигурност ниско, то може да се таргетира минимален фонд, който да се достигне в определен период от време. Обикновено минималното целево ниво на средствата трябва да се достига бързо и да не се позволява спадане на ресурсите под него.

Това ниво гарантира, че в краткосрочен период (до 1 година) при нормална обстановка схемата ще може да покрие почти всеки фалит (без особено големите) или няколко по-малки фалита. Тази сума може да се разглежда като минималния фонд средства, с който всяка схема в нормална обстановка (не кризисна) трябва да разполага, но в същото време крайно нежелателно е падането на средствата под този минимум, тъй като това би означавало нарастване на вероятността при случай на изплащане на компенсации събраните от схемата средства да се окажат недостатъчни.

В някои схеми има подобни разпоредби, които не позволяват ресурсите им да спадат под определено ниво. Недостатък на съществуващите разпоредби е липсата на конкретни изчисления. Лимитите обикновено се установяват наслуки, например 7 млн. евро при италианската схема, която се финансира ex-post, но поддържа този минимум постоянно, независимо, че стойността на клиентските активи постоянно се променя.

Важно е изчислението и на средната стойност на очакваните загуби. Изчислението на тази сума би спомогнало да се определи с колко средно биха недостигнали средствата на една схема, като това ще помогне планирането на ресурсите й, както и осигуряване на начини за допълнително привличане на средства. Когато е известна приблизителната сума, която може да се наложи да се плаща, по-лесно може да се предвиди откъде да се търси в случай на необходимост.

Устойчив целеви фонд (дългосрочен период)

Минималният размер на целевия фонд не е достатъчен за устойчивата стабилност на една схема, тъй като може да се наложи почти цялостно разходване на средства в случай на задействане на схемата, което, разбира се, зависи също от честотата на случаите за компенсация, както и от мащаба им. В краткосрочен период този фонд би гарантирал стабилност на една схема, но тя следва да се стреми към увеличаването му, защото в дългосрочен период (над 1 година), стабилността на схемата може да бъде под въпрос.

Ако се вземе примерът с КТБ АД(н), експертите по-скоро биха казали, че няма как ФГВБ да беше събрал сума, достатъчно за изплатените близо 3,7 млрд. лв. Погледнато от тази страна в абсолютна сума, може би е вярно като твърдение, но ако се приеме фактът, че лимитът от 100 хил. евро е много над необходимия в България, то при определяне на устойчив лимит, най-вероятно сумата щеше да е значително по-малко и „по силите“ на Фонда.

За да се гарантира нормална защита във всеки един момент, схемата трябва да може да покрие плащания за един средно голям участник C_{ave} или FS_{min}. Т.е. това следва да е сумата, под която средствата на схемата не следва да падат. Не може да се твърди, че е достатъчно да се поддържа само C_{ave}, тъй като в много случаи, тя се набавя в продължение на няколко години, т.е. ако бъде изразходена за един случай, то за схемата ще последва един неустойчив период, в който тя да набави отново необходимия ресурс, за да се върне в относително стабилно положение, какъвто може да се каже е примерът с България. И ако в този период отново се наложи да изплаща компенсации, лесно може да изпадне в неплатежоспособност и да се постави под въпрос стабилността и най-вече доверието в системата. Затова схемите трябва да разполагат с по-висока сума на средствата в дългосрочен период.

Нивото на защита (лимитът на компенсация) зависи от една страна процентът на защитени инвеститори, но от друга и размерът на общите суми, които схемите следва да плащат. Ако този размер е твърде голям, това ще наруши устойчивостта на схемите и те може да изпаднат в невъзможност да функционират. От друга страна, големият размер компенсации би довел до значителни вноски от страна на участниците в

защитните схеми, което от своя страна може да повлияе на тяхната финансова стабилност.

Съществува и третата опасност, схемите да не се финансират по начин, който да гарантира тяхната устойчивост, а именно че ще разполагат с достатъчно средства в средносрочен план за изплащане на компенсации. За да се гарантира такова ниво на средствата, следва да се прогнозират евентуалните плащания, които могат да възникнат, както бе направено по-горе.

Основна теза на изследването е, че при формиране на модел за устойчивостта на тези системи, следва да се вземат предвид трите направления, описани по-горе, като се определи такова ниво на защита, което да гарантира стабилността на финансовия пазар, покривайки масата от инвеститорите, но същевременно да не претоварва системите с непосилни разходи, и да позволява адекватното им финансиране.

Заключение

Направеният анализ сочи, че са налице редица елементи, които влияят на финансовата устойчивост на системата за защита на инвеститорите. Също така, предвид ключовата роля на институциите, част от тази система, следва финансовата устойчивост да не се пренебрегва, тъй като тя може да има заразен ефект към други структури на финансовия и икономическия сектор на една страна, в случай на нейна нестабилност. Основните моменти, на които следва регулаторите да обърнат внимание, са по отношение на навременното и адекватно ниво на финансиране, както и по отношение на избора на целесъобразен и по-скоро устойчив лимит на защита.

Обект на бъдещи изследвания за оценка на финансовата устойчивост на мрежата за финансова сигурност, би бил модел на индикатор.

Изграждането на такъв индикатор би имал за цел да даде информация доколко системата е устойчива. Добре би било този индикатор да се изчислява за отделните схеми за защита, като след това може да се изчисли общо за дадена страна.

Библиография:

1. Митева Д., РАЗВИТИЕ НА СХЕМИТЕ ЗА ЗАЩИТА НА ИНВЕСТИТОРИТЕ ВЪВ ФИНАНСОВИ ИНСТРУМЕНТИ И ГРАНИЦИ НА ЗАЩИТАТА, Дисертационен труд, 2013 г., УНСС. С. 129-158.
2. Митева, Д. THE CONTEMPORARY DEPOSIT INSURANCE THROUGH THE PERSPECTIVE OF BANK RESOLUTION AND MORAL HAZARD, Economic Alternatives Journal, Issue 1, 2015.
3. Статистическа информация от : www.bnb.bg
4. Статистическа информация от : http://ec.europa.eu/eurostat

Приложение № 1

№	Държава	Защитата на влоговете (евро)	БВП в евро	Лимит депозити/ БВП	Устойчиво ниво до 2 от БВП	При 20 000 евро	При 30 000 евро	При 35000 евро
1	Люксембург	100000	89900	1,11	179800	0,22	0,33	0,39
2	Дания	100000	47800	2,09	95600	0,42	0,63	0,73
3	Швеция	100000	45600	2,19	91200	0,44	0,66	0,77
4	Холандия	100000	40000	2,50	80000	0,50	0,75	0,88
5	Англия	100000	39600	2,53	79200	0,51	0,76	0,88
6	Австрия	100000	39400	2,54	78800	0,51	0,76	0,89
7	Финлдания	100000	38200	2,62	76400	0,52	0,79	0,92
8	Германия	100000	37100	2,70	74200	0,54	0,81	0,94
9	Белгия	100000	36600	2,73	73200	0,55	0,82	0,96
10	Франция	100000	32800	3,05	65600	0,61	0,91	1,07
11	Норвегия	265000	67100	3,95	134200	0,30	0,45	0,52
12	Испания	100000	23200	4,31	46400	0,86	1,29	1,51
13	Кипър	100000	20800	4,81	41600	0,96	1,44	1,68
14	Малта	100000	20300	4,93	40600	0,99	1,48	1,72
15	Словения	100000	18700	5,35	37400	1,07	1,60	1,87
16	Португалия	100000	17300	5,78	34600	1,16	1,73	2,02
17	Гърция	100000	16200	6,17	32400	1,23	1,85	2,16
18	Чехия	100000	15800	6,33	31600	1,27	1,90	2,22
19	Естония	100000	15400	6,49	30800	1,30	1,95	2,27
20	Словакия	100000	14500	6,90	29000	1,38	2,07	2,41
21	Латвия	100000	12300	8,13	24600	1,63	2,44	2,85
22	Полша	100000	11200	8,93	22400	1,79	2,68	3,13
23	Унгария	100000	11100	9,01	22200	1,80	2,70	3,15
24	Румъния	100000	8100	12,35	16200	2,47	3,70	4,32
25	България	100000	6300	15,87	12600	3,17	4,76	5,56